

LÍNÝ UČITEL

Robert Čapek



Kroky k moderní a efektivní výuce

RAABE

Robert Čapek

LÍNÝ UČITEL

Kroky k moderní a efektivní výuce

RAABE

Dr. Josef Raabe Slovensko, s. r. o.
Odborné nakladateľstvo
Člen skupiny KLETT
Heydukova 12–14, 811 08 Bratislava

Telefón: 02/32 66 18 40
E-mailová adresa: raabe@raabe.sk
www.raabe.sk
www.skolskyportal.sk

Konateľ spoločnosti: Mgr. Miroslava Bianchi Schrimpelová

Copyright:

© 2022 Dr. Josef Raabe Slovensko, s. r. o.
© Autor

Všetky práva vyhradené.

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tohto diela nesmie byť reprodukováaná alebo prenášaná v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom, elektronickým alebo mechanickým, vrátane fotokópií, nahrávaním alebo akýmkoľvek dostupným prenosom informácií bez písomného súhlasu nakladateľstva Dr. Josef Raabe Slovensko, s. r. o., okrem recenzií, kde sú citované krátke pasáže na účely zaradenia recenzie do časopisu, novín alebo vysielania.

Autor:

Mgr. Robert Čapek, Ph.D.

Manažérka projektu:

Mgr. Jarmila Javorská

ISBN 978-80-8140-676-8

Vydanie: prvé

Rok vydania: 2022

Grafické piktogramy použité v publikaci



Praxe – Piktogram je umístěn tam, kde jsou použity příklady z reálné školy.



Bojová praxe – označuje příklady z výuky.



Výzkum – Piktogram označuje výsledky výzkumů a různých šetření.



Čítanka – Piktogram označuje pasáž, která je shrnutím, základní čítankou, tedy zobecněním.



Příklady – Piktogram, který nepřekvapivě představuje příklady.



Angry teacher – Piktogram označuje případy nevhodné praxe, ukázky mdlého rozumu a antipedagogická řešení.



Líný učitel – Piktogram, který označuje přímo názory Líného učitele v diskusi.

Obsah	Strana
Grafické piktogramy použité v publikaci	3
O autorovi	7
Úvod	8
1. Filozofie Líného učitele	11
1.1 Klima jako cesta i cíl	11
1.2 Suportivní znamená podporující	13
1.3 Předávejte lásku ke svému oboru.	14
1.4 Vše, co se děje ve třídě, je učitelovo.	15
1.5 Hrajme si!	16
1.6 Pracovat ve třídě by měli hlavně žáci	17
1.7 Žáky učíme nástroje, ne učivo	19
1.8 Žáky učíme myslet ne memorovat	20
1.9 Hlavní jsou postoje, ne poznatky	22
1.10 Vnímejte edukaci jako situaci win-win.	23
2. Líný učitel vyučuje	39
2.1 Výukové metody	39
2.2 Vzájemné učení	40
2.3 Zaměření na praxi	43
2.4 Co je pro edukaci opravdu důležité? Soft skills!	46
2.5 Pracujeme s primárními prameny	51
2.6 Libreto!	53
2.7 Učebnice?	53
2.8 Sešity jsou pracovní nástroj	54
2.9 „Líné“ vyučování v praxi	56
3. Hodnocení Líného učitele	65
3.1 Základní klasifikační chyby	67
3.2 Suportivní hodnocení	82
3.3 Sumativní? Formativní!	84
3.4 Hodnocení procesu	86
3.5 Ta správná třináctka	91

3.6	Pygmalion efekt.	93
3.7	Hodnocení ve třídě	97
3.8	Svobodné hodnocení.	104
3.9	Pětky dělají špatnou práci	109
4.	Jak Líný učitel testuje a zkouší.	115
4.1	Špatné testování je opravdu špatné.	115
4.2	Zásady práce s testem	118
4.3	Pamatujte: ve třídě pracují žáci!	122
4.4	Lenochy trestá milující ruka	125
5.	Přátelská kázeň Líného učitele	128
5.1	Správná pravidla	131
5.2	Milující ruka.	132
5.3	Pravidla trestání	134
5.4	Nepište poznámky.	135
5.5	Proč žáci zlobí?	141
6.	Kvalitní a „líná“ výuka.	146
6.1	Edukační sextant	146
6.2	Využití konformity	148
6.3	Skupinová práce na tři způsoby.	150
6.4	Dobrý start	154
6.5	Teorie motivace	158
6.6	Jsmen jenom lidmi	160
6.7	Co propaguje školu?	162
6.8	Domácí úkoly?	163
6.9	Dobře učit znamená být hrdinou	164
6.10	Komunikace ve třídě	173
6.11	Spoluúčasť žáků.	175
6.12	Pravidla ve třídě.	176
6.13	Emoce nejsou nemoce.	180
6.14	Přenastavení hodnot a cílů	184
6.15	Ovládnutí svou svěťtů.	189
6.16	Cesta cílem	192
6.17	Učitel eklektikem.	194

6.18	Pestré výukové metody! Více! Více!	198
6.19	Jak na skupinovú prácu?	200
6.20	Buďme odborníky	206
6.21	Rady pro Začátečníka	209
6.22	Zamrzlá malotřídka	217
6.23	Komenského institut v akci.	229
6.24	Letní škola Líného učitele	238
6.25	Vysokoškolská didaktika.	245
6.26	„Líný“ seminář	253
6.27	Vzdělávání je radost	258
6.28	Závěrečné shrnutí	261
6.29	Místo závěru.	264
7.	Literární zdroje	268

O autorovi



Robert Čapek: lektor, pedagog, psycholog a didaktik. Ačkoli nesnáší šprtání, vystudoval kde-co: sociální pedagogiku, učitelskou a probaci rodinná výchova, výchovné poradenství, školní management a poté získal doktoráty z pedagogiky (Univerzita Palackého Olomouc) a z psychologie (Univerzita Karlova). Několik desetiletí učil na zvláštní, základní, střední i vysoké škole. Realizuje pro různé vzdělávací organizace a hlavně ve sborov-

nách semináře s pedagogicko-psychologickými tématy, jako jsou Líný učitel, alternativní výukové metody, hodnocení a sebehodnocení žáků, třídní a školní klima a další. Působí jako lektor Komenského institutu, pořádá Letní školu Líného učitele, píše blog a spravuje FB stránky Líného učitele. Je autorem knih pro učitele, z nichž nejzásadnější jsou *Moderní didaktika: Lexikon výukových a hodnotících metod* (2015), *Líný učitel: Jak učit dobře a efektivně* (2017), *Líný učitel: Cesta pedagogického hrdiny* (2018), *Líný učitel: Kompas moderního učitel* (2020) a *Uč jako umělec* (2020). Je spoluautorem různých edukačně-gaminizačních programů.

Úvod

„Tohle si připoutalo naše srdce a nyní jsme zase na začátku.“
(ANATHEMA, „Back To The Start“)

Milí slovenští kolegové! Jsem velmi rád, že máte nyní možnost seznámit se s vzdělávací filozofií Líného učitele. Když školím na Slovensku – ať už pro Komenského institut, nebo přímo pro sborovny –, učitelé už mají některé moje knihy přečtené. Mnozí četli *Moderní didaktiku*, sborník zhruba dvou set výukových a hodnotících metod, a někteří mají ve sborovně před sebou i knihy ze série *Líný učitel*. Jenomže v nich jsou celkem často české reálie. Píši v nich například o očekávaných výstupech, školních vzdělávacích programech, českých přijímačkách nebo maturitách. To jsou věci, které vás vlastně nemusejí vůbec zajímat. Takže mě napadlo: nestálo by za to předat slovenským kolegům knihu, která by shrnovala trest celou výukovou strategii Líného učitele, vyčištěnou a koncentrovanou na to nejdůležitější a nejpraktičtější? A díky vydavatelství Raabe se tak i stalo. Právě držíte v ruce soubor textů ze tří dílů *Líných učitelů*, které postupně vyšly s podtituly „*Jak učit dobře a efektivně*“, „*Cesta pedagogického hrdiny*“ a „*Kompas moderního vyučování*“. Pasáže jsem pečlivě vybral, několikrát přečetl, upravil a doplnil. Dokonce jsem přidal i malinkou část z aktuálně připravované knihy *Líný učitel: vše o školním hodnocení*. Snad v knize najdete inspiraci, která pomůže obohatit vaši učitelskou filozofii a doplnit pedagogické nástroje. Cílem této publikace je nabídnout čtenáři myšlenky, které by mu mohly pomoci v jeho nelehké profesi učitele. Rád bych, aby každého učitele jeho práce bavila, aby přinášel svým žákům radost i moudrost a aby energie, kterou do své činnosti vkládá, se mu vrchovatě vracela. Existuje přísloví, že opravdu kvalitní záchranář je líný. Znamená to, že když přijede na místo větších problémů, všechno, co jen jde, nechá udělat někoho jiného. Ten přidrží tlakový obvaz, druhý shání větve na dlahy, třetí dýchá z úst do úst, čtvrtý zavazuje ránu... a záchranář, který má znalosti a do-

vednosti největší, může na všechny tyto činnosti dohlížet. Kdyby například sám začal masáž srdce, vyřadil by se z dalších činností, které mohou být neméně důležité. To už se velmi podobá práci učitele! Když jsem pak ve sborovnách poslouchal stížnosti učitelů na úsilí, které provází jejich práci, uvědomil jsem si jeden důležitý poznatek: mnoho z jejich námahy pochází z faktu, že dělají věci zbytečně, navíc nebo chybně. Je možné ušetřit mnoho energie i námahy, byť budu – na první pohled – „líným“ učitelem. Je známý fakt, že když děláme věci správně, jdou nám lehčeji a jsou kvalitnější, a podobně je to i s prací učitele. V didaktice se správným pohledem na věc znamená „líný“ přístup používání těch nejlepších edukačních metod. Co je nejeфекtivnějším prostředkem edukace žáků? Jejich vzájemné učení! Ne plkání učitele. **Aby mohl být učitel „líný“, musí být chytrý. A chytrý ve školní třídě znamená především kreativní, didaktiky znalý a učitelsky kompetentní.**

Pro ilustraci své myšlenky uvedu malý „námořní“ příklad. Někteří učitelé pracují jako průvodce na výletní lodi. Cestující (žáci) sedí, jenom se rozhlížejí ze strany na stranu a průvodce mluví a mluví a mluví. Učitel nesmí být líný na slovo, protože jinak by se v té lodi nedělo už vůbec nic. Zvláště když se jede kolem nezajímavých břehů – což je na naší pomyslné lodi dost často –, průvodce se zoufale snaží apatické cestující zaujmout. Takový průvodce je brzy vyčerpaný, a jak jde den za dnem, cítí se bez energie a vyhořelý. Dalšího pedagoga můžeme přirovnat ke gondoliérovi. Stojí vzadu na lodi, čerčí vodu svým dlouhým veslem a je to jedině on, který na lodi pracuje. Cestující ho ani nevnímají, panuje veselá zábava, zatímco jemu naskakují mozoly. Ještě horším případem je učitel-dozorce na otrokářské lodi. Každý musí pádlovat do rytmu jeho povelů, a pokud ne, stihne ho test. Atmosféra tu panuje jako, inu, na otrokářské lodi. Podobných příkladů lze vymyslet ještě několik. Dobrý učitel je ovšem spíše jako kapitán na výcvikové plachtnici. Dává sice svému mužstvu pokyny, ale ty jsou praktické, zajímavé a pro jeho posádku kadetů zábavné. Někteří jeho svěřenci vážou lanoví, jiní se věnují navigaci, další jsou na hlídce ve hlídkovém koši. Někdo

musí občas i drhnout palubu. Kapitán ovšem chválí každý druh potřebné práce, kadeti vědí, proč dělají to a proč tohle. Cestují do zajímavých míst, zažívají dobrodružství. Samozřejmě i takový kapitán může vlastnoručně zatočit kormidlem nebo prohodit nějakou tu moudrost starého mořského vlka, ale základem je činnost celé posádky, aktivní přístup a práce jeho kadetů, tedy žáků. Kdo určuje směr plavby a rozděljuje úkoly? Kapitán. Ale ten nejlepší se pozná podle toho, že práce na palubě jde dobře i (na první pohled) bez jeho výrazného přičinění. K práci není potřebné posádku nutit, charakter samotné činnosti je motivující. Který z obou edukátorů je „línější“? Na první pohled právě tento poslední kapitán. Je to však v mnoha ohledech prospěšné pro jeho svěřence. A co je důležitější: jeho vzdělávání je efektivnější, zábavnější a praktičtější. V této knize budu probírat četné aspekty učitelské práce a budu se snažit ukázat, že „línější“/chytřejší/kreativnější přístup je ten správný – jak pro učitele, tak hlavně pro jeho žáky. Jen zdánlivě paradoxně „línější“ učitel totiž vždy odvede lepší pedagogickou práci a bude ve své třídě úspěšný.

1. Filozofie Líného učitele

„Buďte věrní své škole!“

(BEACH BOYS, Be True To Your School)

Mít svou pedagogickou filozofii je věc pro učitele nezbytná a může mu v každodenní práci hodně pomoci. Právě ona učitele vede každým dnem a díky ní může bez váhání rozhodovat o svých krocích. Zároveň zavazuje k jasným edukačním cílům a nedovoluje sklouznout do šedé zóny špatné didaktiky. Není třeba se stoprocentně přiklonit k nějaké reformní pedagogice, mnohem lepší je eklektický – tedy kombinační – přístup. Vezmeme si ze všeho to přínosné tak, aby to nejlépe sloužilo našim žákům. Osobně jsem učil na základní i střední škole (studijního i praktického typu), univerzitě i ve škole zvláštní. Zodpovědně mohu říci, že mezi vyučováním na nich nevidím žádné podstatnější rozdíly! Existuje jen dobrá a špatná edukace. Téměř všechny metody lze využít na všech typech škol, zásady hodnocení nebo komunikace ve třídě a mnoho jiných pravidel také platí všude stejně – učitel jen stačí přidržit se své filozofie. Ta je mu majákem pro každodenní rozhodování ve třídě, dílně nebo posluchárně. Cílem každého učitele by mělo být to, aby pro své žáky vytvořil příjemné a práci podporující prostředí klima ve své třídě. Nazýváme tedy pro začátek filozofii Líného učitele **supportivním (podporujícím) klimatickým vyučováním**. Co vše je pro takový klimatický přístup vhodné?

1.1 Klima jako cesta i cíl

To, co každý chytrý/„líný“/kvalitní učitel potřebuje, je mít prostor pro práci svou a práci žáků. Tento prostor je možné nazvat **klimatem ve třídě**. Můžeme ho chápat jako nějaký generátor nebo magický kotlík, do kterého se scházejí siločáry a magické přísady toho, co se děje ve třídě. Má trvalou a dlouhodobou hodnotu, mění se pomalu. V každé třídě je

jiné a odlišuje se i v jednotlivých předmětech, neboť do něho výrazně vstupuje osoba učitele a třeba i obtížnost učiva. Žáci ho podvědomě chápou jako nějakou kvalitu, která je hodně závislá na historii jejich interakcí s předmětem a zejména s učitelem, ho který učí. Například učitel ve svém předmětu řeší nějaký kázeňský problém a dopustí se křivdy, viditelné nespravedlnosti, která je všem žákům v dané třídě zřejmá. Klima se nemění, neboť předtím mnohokrát v podobných případech ukázal poctivý a férový přístup. Pouze se zmylil. A pokud on pracuje vhodně s žákovskou chybou, žáci stejně rozumějí i tomu, že chybuje on. Další příklad: učitelka se na školení dozvěděla o nové metodě a tu použila ve třídě. Žáci byli překvapeni, protože obvykle je její vyučování nudné a otravné. Ale s klimatem se nestalo nic, neboť její další hodiny jsou stejně nezábavné, jako tomu bylo vždy. Ale kdyby se snažila učit zábavněji stále, lépe komunikovat a správně hodnotit, spokojenost žáků by se zvyšovala a tím by se zlepšovalo i klima ve třídě. Třídní klima má samočisticí schopnosti a vede ke zkvalitňování mnohých jevů. Stačí, aby se v dobrém komunikačním klimatu ve třídě učili žáci navzájem spolu mluvit i se respektovat a potřeba se posmívat a nadávat si se snižuje a mizí. Když učitel posílí vzájemnou spolupráci vhodnými aktivitami, pravidly a každodenní činností, bude pro dané klima charakteristické, že si žáci mezi sebou pomáhají. Třídní klima velmi ovlivňuje krátkodobou aktuální atmosféru. Každý si dovede představit, že udělat chybu před spolužáky v dobrém klimatu je úplně jiné, než vystavit se posměchu a škodolibosti v klimatu špatném. Proto je cílem Líného učitele vytvořit vhodné, žáky podporující klima, neboť to pak za něj odvede spoustu práce. Učitel může klima ve třídě ovlivnit mnohým, například svým temperamentem, inteligencí, optimismem, otevřeností a dalšími osobními charakteristikami. A také vytvořením příjemného prostředí ve třídě, neboť žákům by se mělo v jejich třídě, potažmo škole líbit. Zejména však má k ruce šestici mocných nástrojů, šest těch nejdůležitějších činností ve třídě, kterými klima ovlivňuje:

- ❶ jak v dané třídě **učí**, tedy jaké tam používá aktivity, výukové metody a formy práce;

- ② jak v dané třídě **hodnotí**, a tím jsou myšleny všechny podoby hodnocení, včetně klasifikace;
- ③ jak vypadá vzájemná **kommunikace** v dané třídě;
- ④ jak umožňuje žákům se na dění ve třídě (včetně výuky) **podílet**;
- ⑤ a **pravidla**: jaká jsou, jak jsou respektována a jakým způsobem je učitel podporuje a vymáhá.

Správná činnost v těchto nejdůležitějších oblastech vytváří výborné pracovní a podporující klima, které je tím pravým cílem činnosti učitele ve třídě. Je můj cíl učitele, aby se všichni dostali na gymnázium? Ne, proboha! Co by dělali na škole s často nejhorší didaktikou v celém vzdělávacím systému? Mým cílem je vytvořit takové klima ve třídě, aby práce v něm bylo prospěšná a příjemná **všem žákům ve třídě**, rozvíjela jejich schopnosti, dovednosti a soft skills a byla tou nejlepší přípravou pro jejich další studijní a profesní dráhu.

1.2 Suportivní znamená podporující

Čtenáři mé knihy neunikne, že používám termín **suportivní** tak, že se může zdát skoro synonymem pojmu **klimatický**. Je a není tomu tak. Výuka (včetně metod, hodnocení, komunikace a dalších činností) by měla nepochybně být klimatická a suportivní zároveň. **Klimatický aspekt** znamená vytváření takového pozitivního prostředí, jaký je pro edukaci ve třídě nejlepší: otevřené, bezpečné, inspirativní, zábavné a pomáhající. **Suportivní aspekt** je příkloněn k jednotlivci právě ve významu **podporující**: reprezentuje přátelský a férový vztah k žákům, individuální přístup, optimistický pohled na každého žáka, snahu učitele pomáhat mu a motivovat ho i další kvality. Bez suportivního přístupu by nebylo možné učit klimaticky, bez vhodného klimatu nelze působit suportivně.

Suportivní přístup znamená nechat prezentovat introvertního žáka, který většinou jen nesměle mumlá, a jeho výkon ocenit a odměnit, zároveň klimatické je mít třídu, která ho

v tento moment podpoří a zatleská mu. Suportivní je stanovit úkol, který zvládne každý žák, klimatické hodnocení znamená nechat splnění úkolu hodnotit žáky a určit jim nevykonaná kritéria. Klimatické je nechat žáky řešit zadání v týmu a suportivní je chodit od skupinky ke skupince, rozdávat dobrou náladu a posilovat pochvalou činnost jednotlivých žáků. Klimatické je zadat žákům úkol, který má několik řešení, suportivní je podpořit každé z těchto řešení, včetně těch, která vás ani nenapadla, a neupřednostňovat jedno. Klimatické znamená pracovat se žáky, aby je to bavilo a odvážili se i netradičních nebo obtížných řešení, a suportivní je netrestat chyby, když se jim to nepovede. Klimatické je učit suportivně a suportivní je učit klimaticky.

1.3 Předávejte lásku ke svému oboru

Jak to udělat, pokud byste chtěli někomu představit město, kde jste se narodili, kde žijete a které milujete? Nejspíše byste hosta zavedli na ta nejkrásnější místa. Snažili byste se, aby prožil něco zajímavého a zábavného. Předávali byste mu své vlastní zážitky, dojmy, emoce – aby pochopil, jak inspirativní je to místo. Zkoušeli byste svého hosta z názvů náměstí? To jistě ne! Měli byste radost, kdyby zabloudil ve slepých uličkách, pro cizince nepochopitelných? Ne. Trestali byste ho, kdyby nevěděl, kam ve vašem městě jezdí každá linka místního autobusu? Vyloučeno. A přesně takové je i vyučování. Učitel má rád svůj obor, je insider, člověk uvnitř, a jeho úkolem je prezentovat z něj to nejzajímavější svým hostům – žákům. Učitel předává zážitky a posiluje radost z objevování, pozitivní emoce z úspěchu a motivaci z nezdarů, které netrestá. Pak se žák bude v předmětu cítit dobře, bude rád pracovat a učit se novým věcem.



Ve sborovnách se často ptám například učitelů přírodopisu: Když máte žáka ve svém předmětu celé čtyři roky, jaký je váš hlavní vzdělávací cíl? V drtivé většině odpovídají „naučit ho

základní poznatky“ nebo „aby měl přehled“ a podobně. Proč každý z nich neřekne, že mu jde o to, aby žák miloval přírodu? Přece to, co mám rád, chci i poznat, snažím se to chránit, starám se o to. Ano, veďme žáky k lásce k přírodě. Potom už stačí jen je naučit, jak se v ní chovat jako objevitelé nebo výzkumníci. Jak s láskou k přírodě souvisí snaha pomýleného učitele žáky naučit funkci Golgiho aparátu a podobné „lahůdky“? Opravdu nevím a podle mého soudu je to slepá ulička – pokud to učitel nesvede udělat zábavně, přínosně a užitečně. Žádné šprtání, jen objevování.

1.4 Vše, co se děje ve třídě, je učitelovo

Vzdělávání je záměrná činnost. Ve třídě je učitel, který je povinen vůči sobě, žákům a jejich rodičům předvést co nejlepší práce, tedy realizovat co nejlepší výuku. Není kam se schovávat, přesto někdy na semináři učitelů slyším různé výmluvy. Prý něco nesmějí, i když by byli rádi, a může za to ředitel, inspektor, ministr, společnost, kolegové ve sborovně, rodiče, sami žáci a možná i záhadní ještřirci z vesmíru. Jenomže (jak jim říkám) ministr úřaduje 200 km daleko, inspektor sídlí 20 km od školy a ředitel sedí o patro výš. Ve třídě stojí ale každý učitel sám a svou odpovědnost směřuje pouze k žákům. Nikdo mu nestojí za zády, nemá nad sebou žádný dozor a nikdo mu nenařizuje, aby naschvál učil špatně. Jeho vlastní svědomí a profesionální hrdost by ho měly vést k dobré výuce. Má to jen a jen ve vlastních rukách! Zároveň platí, že vše, co chce učitel ve třídě změnit, také může – když použije vhodný způsob. Chcete, aby se žáci naučili hodnotit se navzájem a tuto kritiku přijímali? Použijte na to vhodné aktivity! Potřebujete, aby se naučili naslouchat si navzájem? I na to jsou aktivity! Mají se žáci chovat ve třídě slušně a nemluvit vulgárně? Tedy zavedeme ta správná pravidla, odměňujeme a posilujeme cílové chování a vhodně trestáme porušení pravidel. V každém případě, pokud něco ve třídě nefunguje, kdo je tím, jehož povinností je věc uvést do pořádku a žáky to naučit? Učitel. Odhozením alibismu a přijmutím odpovědnosti

se učitel osvobozuje od kňourání a předstírané nebo reálné bezmoci, což je pro vhodné klima ve třídě opravdu škodlivé. Když Líný učitel vidí, že to jinak nejde, hned je to jiná motivace než liché výmluvy, že mu v tom zabraňují jiní.

Když začínám seminář o odměnách a trestech ve třídě, někdy ho nejprve nastartuji **brainwritingem** na téma „Proč děti zlobí?“ Odpovědi jsou stejné: protože je vyučování nebaví, protože se nudí, protože nemají pozornost, protože je to pro ně příliš obtížné... V další fázi vezmu do ruky barevné fixy a hrajeme hru Kdo za to může? Barevně pak označuji ty důvody, za které může žák, společnost nebo rodiče, ale ukazuje se, že za nejvíce – téměř za všechny – důvody může učitel. Ano, je to tak: děti ve třídě zlobí, tedy učitel nedělá svou práci dobře. Ony totiž zlobí **právě proto**, že nedělá svou práci dobře! Důkazem budiž i rozhovory učitelů o třídách a žácích. Někomu se v dané třídě špatně učí, jiný tam problémy nemá. Někdo má konflikty s daným žákem, jiný ho má za hotového andílka. Tedy existuje možnost mít v té třídě vhodné klima nebo se žákem dobrý vztah – jen se musí vědět, jak na to. A Líný učitel chce mít vhodné klima v každé třídě a dobrý vztah s každým žákem, neboť jen tak uspoří svou energii na ty opravdu důležité a užitečné věci.

1.5 Hrajme si!

Vše, co člověk dělá hrou, ho baví. Děti obzvláště. To, co nás baví, děláme nejlépe! Pak tedy stačí jen jedno: ve škole si hrát a naši žáci budou pracovat nejlépe, jak umějí. Je to věc didaktiky, zábavných aktivit, efektu překvapení a novosti. Líného učitele také baví hra, jako každého. To on má tu moc žákům z výuky takové situace připravovat. Měl by, protože jemu to pomůže nejvíce. Někteří odborníci tvrdí, že vlastně celá naše kultura je vybudována a stále budována vlastně jen díky hře. Hra není nic, za co by se učitel měl ve své hodině stydět, právě naopak! Hra má v didaktice velmi širokou paletu možností: od dramatizace přes hru v rolích až po logické hříčky nebo zábavné řešení problémů. To vše zaměstnává

naše myšlení na mnoha úrovních. Do mnoha škol chodí žáci neradi. Není pro žáka zábavným ani podnětným místem. Nic zajímavého se tam pro něj celý den neděje, žádná atraktivní činnost nepřichází, žádný výklad ho nerozveselí a sezení v židli ho neaktivizuje. Kdo by se mu divil? Haló, kolegové, proberte se a užívejte si svou práci! Bavte se se svými žáky objevováním a pestrými hrami. Hra není věc, která se dělá, „až všechno učivo proberu“. Mám snad žáky hodiny a hodiny nudit a prudit, než se dobereme něčeho trochu zajímavého? Ne! Právě hra je tou nejlepší edukací!

1.6 Pracovat ve třídě by měli hlavně žáci

Tímto pravidlem není myšleno nějaké pracovní nevolnictví. Je to aplikace činnostního pojetí výuky, tedy myšlenky, že žáci si nejlépe osvojí poznatky, které si sami získají. Učitel není ve třídě od toho, aby zde celou hodinu mluvil. Je tu od toho, aby komunikaci **moderoval**. Učitel by neměl svým žákům vytvářet studijní opory, plné zbytečného učiva formou odrážek ani jim diktovat téma do sešitu. Žádné „přežvýkávání“ materiálů do memorovací podoby! Měl by je vést k tomu, aby podstatné informace dokázali získávat sami, nejlépe z primárních pramenů. Učitel není ve třídě ani od toho, aby žákům kázal jedině své moudro a rigidní pravdy. To žáci sami mají hledat různé pohledy na věc, učit se analyzovat, interpretovat i myslet a číst kriticky. Používat hlavu mají ve třídě žáci a učitel je povinen jim k tomu přichystat potřebné vzdělávací aktivity. Zajímavé, zábavné, hravé, praktické – zkrátka aktivizující. Potom už nemusí tahat vyučovací hodinu na svých zádech a třepit si pusu za neskrývaného nezájmu žáků. Třída pracuje sama! A to Línému učiteli svědčí, psychicky i fyzicky, a žákům také.

Úplným ideálem Líného učitele je škola bez učitelů. V pařížské École 42 žádní učitelé nejsou a její žáci si práci určují a opravují navzájem. Hlavním cílem zakladatele této školy



bylo pěstovat ve studentech mix kreativity, kritického myšlení, schopnosti spolupráce a iniciativnosti, aby mohli v budoucnu uspět v jakémkoli odvětví. Tyto principy lze uplatnit i v běžné škole. Cílem učitele by mělo být vést žáky ke vzdělávací autonomii. Postupně se upozaduje až do té míry, že ho žáci nepotřebují. Čím méně učitele potřebují, tím lépe!

Ve třídě platí: čím víc pracují žáci a čím méně učitel, tím je to kvalitnější a didakticky správnější. Ale to neznamená, že učitel zadá nějaké nesmyslné opisování nebo nechá žáky vypracovávat cvičení v učebnici. Ani nic podobného jako promítání odrážek v interaktivní tabuli nebo jiných hloupostí v powerpointových prezentacích. V žádném případě! Pokud prezentaci netvoří sami žáci, PowerPoint je při výuce sprosté slovo! Žáci pracují proto sami, že je to baví a dostali zajímavý úkol nebo atraktivní problém či kreativní zadání. To, že ve třídě na základě vhodných metod žáci pracují, neboť je to díky zábavnému a aktivizujícímu charakteru práce zajímavá, má řadu dalších výhod. Především to uvolňuje ruce učitelů, který má nyní hodně času na individuální práci s žáky. Třída pracuje a učitel se může věnovat jednotlivým žákům, rozmlouvat s nimi, dávat jim zpětnou vazbu a posilovat je. Nemá nohy na stole, ale pohybuje se po třídě a rozdává svými pochvalnými slovy dobrou náladu a povzbuzení. Právě taková práce Líného učitele nejvíce nabíjí energii! Je to také dobrá prevence proti nekázni a spouštějí se ty správné konformní procesy (o tom všem píšu dále). Učitel může mlčky a s úsměvem chodit po třídě a sledovat žáky při práci, může je podporovat dobrým slovem, může je upozorňovat na úskalí dané činnosti – ale také nemusí! Místo toho si může sednout za svůj stůl a pracovat. Samozřejmě, že ne opravovat testy (které nedává!) nebo parafovat sešity (což nedělá!), ale chystat se na další část hodiny, nebo dokonce připravovat hodinu další. V zahraničních školách si učitel v takovém případě položí na katedru vlaječku nebo jiný symbol toho, že je nyní „neoslovitelný“. Až svou práci dokončí, vlaječka ze stolu zmizí. Do té doby platí ono daltonské: Když něco nevíš, zeptej se spolužáka. Pokud neví ani on, zeptej se dalšího. Teprve pak jdi za učitelem.

1.7 Žáky učíme nástroje, ne učivo

Ještě stále se ve školách učí osnovy, látka, učivo. Kompetence, dovednosti nebo soft skills je pro špatné učitele španělská vesnice. Učitel zkouší žáky jmenovitě strukturu tragédie, láčkovce, letopočty, počet obyvatel Kanady, vzdálenost Měsíce od Země v kilometrech – takové zbytečné pitomosti! Zřejmě si myslí: proč by také ne, vyzkouším žáka a mám známky! Ale když se žák třeba i strukturu tragédie naučí, za chvíli ji zapomeneme pod přívalem dalšího učiva. Proč by ji ale vlastně měl umět? K tomu není žádný důvod, kromě obvyklého klišé typu: patří to k všeobecnému rozhledu nebo nějaká podobně hloupá výmluva. Možná by pak učitel ani nevěděl, co dát do písemky. Učitel, který chce učit moderně, učí žáky nástroje. Pokud zvyšujete dovednost žáka řešit problémy, je to něco, co se mu hodí vždy. Stejně tak čtení s porozuměním. Nebo prezentování, analyzování, hodnocení a mnoho dalších činností. Moderní učitel neučí dějepis nebo přírodopis, ale prostřednictvím těchto předmětů předává žákovi myšlenkové nástroje. Je jedno, jestli je text o Hviezdoslavovi nebo o žábě, hlavně když prohloubí žákovu dovednost číst s porozuměním. Tím také jeden učitel ve škole pomáhá druhému – naučil jsem žáky pracovat s myšlenkovou mapou, kolega ve své hodině tedy nemusí začínat od nuly. Žáci se naučili používat INSERT značky už v zeměpisu, můžeme se tedy v naší hodině o to víc věnovat textu. Snažili jsme se zobecňovat pozorování ve fyzice, tedy není obtížné nyní pracovat opačně – konkretizovat. Zatímco učitel, který vymáhá od žáků zmíněnou strukturu tragédie – komu vlastně pomáhá? Z hlediska filozofie vzdělávání je to opravdová didaktická katastrofa. Je zřejmé, že jako učitelé neučíme učivo. To je jen palivem pro opravdové učení, které probíhá činností žáka. Motorem učení je žákova práce. Parafrázujeme tedy staré heslo: Učivo není ničím, proces je vším!